

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СТРАТЕГІЧНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувачка випускової кафедри
 Ніна РЖЕВСЬКА
« 07 » 06 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «ГЕОПОЛІТИКА ІРАНУ В РЕГІОНІ БЛИЗЬКОГО СХОДУ»

Виконавець: здобувач вищої освіти 4 курсу, 408 групи, Соколова Олександра
Миколаївна

Керівник: к.політ.н, доцент, професор кафедри міжнародних відносин та
стратегічних студій Ялі М.Х.

Нормоконтролер: _____

Максим ЯЛІ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІРАН У КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У БЛИЗЬКОМУ СХОДІ.....	7
1.1 Історичні аспекти формування геополітичного образу Ірану.....	7
1.2 Геополітичне значення Ірану у регіоні Близького Сходу.....	11
1.3 Фактори впливу на геополітику Ірану: релігійність, етнічна складова, економічний потенціал.....	14
РОЗДІЛ 2. ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ ІРАНУ	19
2.1 Політичний режим та його вплив на зовнішню політику.....	19
2.2 Економічна політика та її відображення на зовнішніх відносинах..	24
2.3 Релігійність та ідеологія в контексті зовнішньої політики Ірану....	26
РОЗДІЛ 3. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІРАНУ У РЕГІОНІ БЛИЗЬКОГО СХОДУ.....	29
3.1 Іранський підхід до регіональних конфліктів та криз.....	29
3.2 Відносини Ірану з сусідніми країнами: Саудівська Аравія, Ірак, Сирія, Ліван, Ізраїль.....	34
3.3 Роль Ірану у створенні та підтримці геополітичних альянсів у Близькому Сході.....	40
РОЗДІЛ 4. Можливо назвати проблеми та перспективи відносин ІРАНУ ТА УКРАЇНИ.....	46
4.1 Історія розвитку відносин Ірану з Україною.....	46
4.2 Роль Ірану у війні в Україні.....	50
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю вивчення геополітики Ірану як одного з провідних гравців у регіоні Близького Сходу. Іран — велика країна з національною ідентичністю, що підкріплена самоповагою тих, хто знає, що вони є частиною великої цивілізації. Географія відіграє важливу роль у прагненні Ірану стати великою регіональною державою. Ця національна держава розташована на стратегічному перехресті між арабським, турецьким, російським та індійським світами, а можливо, і є власним світом.

Іран є ключовою точкою транзиту для Близького Сходу, Перської затоки, Центральної Азії, Кавказу та Індійського субконтиненту, а також для трьох морів: Каспійського, Перської/Аравійської та Оманської заток.

Іранська революція, яка призвела до створення Ісламської Республіки згідно з філософією аятоли Хомейні, ознаменувала початок періоду ізоляції та санкцій, що знову, хоча й іншим чином, завадило Ірану реалізувати свій потенціал для здійснення регіонального лідерства.

Іран є найтрадиційнішою державою Близького Сходу та найсильнішим захисником "регіоналізму", тобто розвитку сильної регіональної системи серед місцевих гравців, вважаючи контрпродуктивними політику військових альянсів з іноземними державами, таких як практикують Саудівська Аравія та країни Перської затоки, які намагаються компенсувати свою вразливість через іноземний захист, а не через регіональні близькосхідні держави, явище, яке значно зросло з 1990-х років.

Незважаючи на ізоляцію та санкції, Іран не втрачав можливості, коли це дозволяла ситуація, продемонструвати свою важливу роль як регіонального гравця, хоча й без значних результатів. Під час війни в Перській затоці 1991 року його позиція співпрацювала з міжнародним антиіракським альянсом, у 1997 році, коли Тегеран приймав саміт Організації

ісламської конференції, а пізніше продемонстрував свою співпрацю у «війні з терором», затримавши ряд осіб зі списку підозрюваних у тероризмі.

Проте політика США після вторгнення в Ірак та всі регіональні наслідки, які вона спричинила, відкрили двері для поступового перетворення Ірану на регіонального гравця. Проте цю роль, хоч вона сьогодні значно важливіша, ніж раніше, теж не варто переоцінювати.

Геополітичне значення Ірану важко переоцінити, оскільки його роль у регіоні має далекосяжні наслідки як для самої країни, так і для всього світу. Доцільність вивчення геополітики Ірану визначається його стратегічним розташуванням, багатшаровістю історії та складними відносинами з іншими країнами регіону.

У сучасній українській науковій літературі, дослідженню питань, пов'язаних із зовнішньою політикою Ірану не надавалося значної уваги. Серед вітчизняних науковців, у працях яких ця проблема досліджувалась О. Андросовича, О. Ауліна, П. Варбанця, П. Сіновець, К. Чумак. Так, О. Андросович та О. Аулін у своїх дослідженнях звертають увагу на релігійні та соціокультурні чинники, що впливають на зовнішню політику країн Близького та Середнього Сходу. Щодо іноземних дослідників: Сюзан Маллоні, Рей Текей, Мехді Халаді, Тріта Парсі, Алі Реза Надер.

Мета дослідження дипломної кваліфікаційної роботи полягає у глибокому аналізі геополітичного значення Ірану у регіоні Близького Сходу.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є геополітична стратегія та зовнішня політика Ірану у регіоні Близького Сходу. Це включає аналіз політичних, економічних та військових аспектів іранської політики, а також вплив цієї політики на регіональну та міжнародну безпеку.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є конкретні інструменти та методи, які Іран використовує для реалізації своєї геополітичної стратегії у регіоні. Це можуть бути дипломатичні заходи,

військові операції, економічні санкції та інвестиції, а також вплив на різні політичні та релігійні групи в інших країнах регіону. Дослідження також охоплює аналіз реакції інших держав на іранську політику та її вплив на регіональні конфлікти та співпрацю.

Завдання дослідження дипломної кваліфікаційної роботи

и:

1. Проаналізувати історичні аспекти формування геополітичного образу Ірану;
2. Охарактеризувати геополітичне значення Ірану у регіоні Близького Сходу;
3. Дослідити Іранський підхід до регіональних конфліктів та криз;
4. Дослідити роль Ірану у створенні та підтримці геополітичних альянсів у Близькому Сході;
5. Охарактеризувати політичний режим та його вплив на зовнішню політику;
6. Дослідити економічну політику та її відображення на зовнішніх відносинах;
7. Охарактеризувати релігійність та ідеологія в контексті зовнішньої політики Ірану;
8. Дослідити історію розвитку відносин Ірану з Україною.

Методи дослідження. Проведено систематичний аналіз наукової літератури, монографій, наукових статей, дисертацій та інших джерел, що стосуються геополітики Ірану та регіону Близького Сходу.

Практичне значення отриманих результатів. Розуміння геополітичного значення Ірану може допомогти політикам у розробці та реалізації стратегій зовнішньої політики та взаємодії з цією країною. Результати цього дослідження можуть бути використані як основа для подальших наукових робіт, спрямованих на розвиток та поглиблення розуміння геополітичної ситуації у регіоні.

Структура дипломної кваліфікаційної роботи. Робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновку та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ІРАН У КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

1.1 Історичні аспекти формування геополітичного образу Ірану

Іран як геополітичне утворення формувався протягом багатьох століть, займаючи лідируючі позиції в мусульманському світі.

Іран, країна з багатою та складною історією, вже давно є значним гравцем у геополітичному ландшафті Близького Сходу та за його межами. Її геополітичний імідж сформували різноманітні історичні події, культурні впливи та стратегічні міркування .

Коріння геополітичного значення Ірану можна простежити до стародавньої Персії, однієї з найдавніших великих цивілізацій світу. Імперія Ахеменідів (550–330 рр. до н. е.), заснована Кіром Великим, була однією з найбільших імперій стародавнього світу, що простягалася від Балкан до долини Інду. У цей період Персія стала великою політичною та культурною державою, яка впливала на регіони далеко за її межами [2, 56].

Під керівництвом таких лідерів, як Кір Великий і Дарій I, Персія реалізувала адміністративні інновації та інфраструктурні проекти, такі як Королівська дорога та використання сатрапів (правителів провінцій), що полегшило контроль над величезною територією. Ахеменідська спадщина централізованого управління та культурної толерантності допомогла закласти основу довготривалого впливу Ірану в регіоні [2].

Поява ісламу в 7 столітті нашої ери принесла значні зміни в регіон. Іран, який спочатку був частиною халіфатів Омейядів і Аббасидів, зрештою побачив піднесення династії Сефевідів на початку 16 століття. Сефевіди встановили іслам Дванадцяти шиїтів як державну релігію, що відрізняло Іран від його переважно сунітських сусідів. Ця релігійна відмінність стала наріжним каменем іранської ідентичності та ключовим фактором його геополітичної стратегії.

Імперія Сефевідів під керівництвом таких правителів, як Шах Ісмаїл I і Шах Аббас I, централізувала владу та сприяла відродженню перської культури, мистецтва й архітектури. Епоха Сефевідів ознаменувала консолідацію територіальних кордонів Ірану та зміцнила його статус грізної регіональної держави [1].

Суперництво з Османською імперією ще більше визначило геополітичну позицію Ірану, підкресливши його стратегічне значення як буферної держави між османськими турками та іншими регіональними державами.

19 і початок 20 століття ознаменувалися зростанням європейських колоніальних інтересів в Ірані, насамперед з боку Великобританії та Росії. Ці держави намагалися використати стратегічне розташування та ресурси Ірану, що призвело до низки протистоянь та поступок, які підірвали суверенітет Ірану. Велика гра, політичне та дипломатичне протистояння між Великобританією та Росією, ще більше продемонструвала критичну геополітичну позицію Ірану [12].

У відповідь на зовнішній тиск Іран зробив спробу модернізації та реформ під керівництвом таких лідерів, як Насер ад-Дін Шах і пізніше Реза Шах Пехлеві. Зусилля Реза Шаха модернізувати Іран на початку 20-го століття включали розвиток інфраструктури, секуляризацію та централізацію влади. Ці ініціативи були спрямовані на зміцнення суверенітету та геополітичної позиції Ірану, але також призвели до внутрішньої напруги та опору [12].

Становлення сучасного Ірану пов'язане зі створенням Ісламської Республіки в результаті революційних подій 1978-1979 рр. і фундаментальних змін, що відбулися як у суспільстві, так і в зовнішньополітичному становищі країни. Сучасний Іран і його політична культура тісно базуються не тільки на ісламських догмах і принципах, а й на тисячолітній історії країни, яка сягає доісламських часів [37].

Проте, якщо розглядати фактори, які найбільше вплинули на формування післяреволюційної зовнішньої політики Ірану, то це, насамперед, домінування західних країн над слабким шахським Іраном, починаючи з ХІХ ст. Апогеєм цього стало повалення в 1953 році прем'єр-міністра Мухаммеда Мосадіка за допомогою британських і американських спецслужб і відновлення абсолютної влади шаха Мохаммеда Рези Пехлеві [2].

Революція 1979 року стала переломним моментом, який визначив подальший курс зовнішньої політики Ірану. Новий уряд на чолі з аятоллою Рухоллою Хомейні прагнув експортувати ісламську революцію в інші країни мусульманського світу, що призвело до конфліктів із сусідніми державами та загострення відносин із Заходом [37].

Війна між Іраном та Іраком була однією з найкривавіших у сучасній історії Близького Сходу. Цей конфлікт значно вплинув на зовнішню політику Ірану, спрямувавши її на зміцнення обороноздатності та пошук союзників у боротьбі з Іраком, що було підтримано багатьма західними країнами.

Після революції відносини Ірану із Заходом різко погіршилися. Захоплення американських заручників у Тегерані в 1979 році та санкції, запроваджені США, ознаменували початок тривалого періоду протистояння. Це змусило Іран шукати альтернативні способи підтримки своєї економіки та обороноздатності, в тому числі шляхом розвитку ядерної програми [2].

Революція 1979 року призвела до встановлення нової політичної системи, яка відкинула будь-які форми західного впливу та домінування. Ісламська Республіка Іран стала символом опору проти імперіалізму та західного втручання, що знайшло підтримку як серед еліт, так і серед широких верств населення. Це створило новий національний наратив, заснований на принципах незалежності та суверенітету.

Після революції 1979 р. Іран радикально змінив зовнішню політику, відмовившись від тісних відносин із західними країнами, особливо зі США. Це зумовлювалося не лише політичними та ідеологічними причинами, а й

прагненням до незалежності та суверенітету. Іран став відкрито антизахідним, зосередившись на боротьбі з імперіалізмом і захисті ісламських цінностей.

Хоча Іран залишався підозрілим щодо Радянського Союзу через історичні суперечки, відносини між країнами значно покращилися після революції. Після розпаду СРСР у 1991 році Іран продовжив розвивати співпрацю з Росією, зокрема у військовій та енергетичній сферах. Росія стала важливим постачальником зброї та технологій для Ірану, а також підтримувала його на міжнародній арені [5, 90].

Китай став важливим економічним партнером для Ірану, особливо в умовах західних санкцій. Країни розвивали торгівлю, інвестиційну та енергетичну співпрацю. Китай став головним покупцем іранської нафти та інвестором різноманітних інфраструктурних проєктів в Ірані. Спільні інтереси протистояти впливу Заходу зміцнювали цей союз [5, 90].

Іран та Індія також зміцнили свої відносини після революції. Індія стала важливим торговим партнером Ірану, особливо в енергетичному секторі. Спільні проєкти, такі як розвиток порту Чабахар, допомогли Ірану розширити економічні зв'язки в регіоні та зменшити залежність від західних ринків.

Таким чином, зовнішня політика Ірану після революції 1979 року була спрямована на забезпечення національної незалежності та зміцнення позицій країни на міжнародній арені. Відмова від колишніх західних альянсів та активне формування нових партнерств дозволили Ірану успішно протистояти міжнародній ізоляції та продовжувати розвивати свій вплив у регіоні та світі [4, 23].

Отже, геополітичний образ Ірану сформований його стародавньою імперською могутністю, релігійними змінами, колоніальними конфліктами та революційною енергією. Стратегічне розташування, багата культурна спадщина та стійкість народу завжди робили Іран важливим гравцем у регіональній та глобальній політиці.

В умовах викликів XXI століття історична спадщина Ірану залишається ключовим фактором у формуванні його сучасних та майбутніх геополітичних стратегій.

1.2 Геополітичне значення Ірану у регіоні Близького Сходу

Іран відіграє ключову роль у геополітиці Близького Сходу завдяки своєму стратегічному розташуванню, історичній спадщині та значному впливу на політичні та економічні процеси регіону. Його геополітичне значення визначається не лише внутрішніми факторами, а й взаємодією з сусідніми країнами та світовими державами [38].

Розташований у центрі Західної Азії, Іран займає стратегічно важливе положення на перехресті кількох значущих геополітичних регіонів: арабського, турецького, російського та індійського світу. Таке розташування робить Іран важливою транзитною зоною, що з'єднує Близький Схід, Центральну Азію, Кавказ та Індійський субконтинент [21].

Іран є ключовою ланкою регіональних і міжнародних транспортних коридорів. Через його територію проходять основні дороги, які сполучають [11]:

1. Близького Сходу з Центральною Азією, що сприяє торгівлі між арабськими країнами та республіками колишнього СРСР.
2. Туреччина з Індійським субконтинентом, полегшуючи доступ до ринків Південної Азії.
3. Росія з Перською затокою, забезпечуючи енергетичні та торгові зв'язки між цими регіонами.

Іран має вихід до трьох важливих морів: Каспійського моря, Перської/Аравійської затоки та Оманської затоки. Це розташування забезпечує доступ до ключових морських шляхів:

1. Каспійське море: Іран має північний кордон з Каспійським морем, де є значні запаси нафти та газу. Через Каспійське море Іран має можливість торгувати з країнами Середньої Азії та Росією.

2. Перська/Аравійська затока: ця затока є життєво важливим маршрутом для транспортування нафти. Іран контролює Ормузьку протоку, через яку проходить значна частина світових поставок нафти. Це дає Ірану стратегічну перевагу в контролі над енергетичними потоками.

3. Оманська затока: доступ до Оманської затоки забезпечує Ірану вихід до Індійського океану та дозволяє здійснювати торгові операції з країнами Південної та Східної Азії.

Іран інвестує в розвиток своєї транспортної та логістичної інфраструктури для збільшення свого транзитного потенціалу [24]:

1. Залізниця та дороги: Іран активно розвиває залізничні та автомобільні мережі, що з'єднують його з сусідніми країнами. Це включає такі проекти, як Міжнародний транспортний коридор Північ-Південь, який має з'єднати Індію з Росією через Іран.

2. Порти та морські термінали: Іран модернізує свої порти, зокрема порт Чабахар на узбережжі Оманської затоки, який є альтернативою пакистанському порту Гвадар і є стратегічно важливим для торгових шляхів до Афганістану та Центральної Азії.

3. Енергетичні трубопроводи: Іран будує та планує нові трубопроводи для транспортування нафти та газу до сусідніх країн і на світові ринки.

Стратегічне розташування Ірану на перехресті ключових регіонів та його доступ до важливих морських шляхів робить країну важливим транзитним коридором і значущим гравцем у міжнародній торгівлі. Розвиток транспортної інфраструктури та контроль над Ормузькою протокою забезпечують Ірану ключові переваги в регіональній геополітиці, роблячи його незамінним учасником у забезпеченні стабільності та економічного розвитку Близького Сходу та прилеглих регіонів.

Іран має багату історію, що охоплює періоди великих імперій, таких як Ахеменіди, Сасаніди та Сефевіди. Ці імперії не лише залишили значний слід у культурному та науковому розвитку, а й заклали основу сучасного впливу Ірану на сусідні держави. Іранська культура, література, мистецтво і наука мали великий вплив на формування самосвідомості багатьох народів регіону [12].

Після Ісламської революції 1979 року Іран став Ісламською Республікою, що істотно змінило його зовнішню політику та вплив у регіоні. Під керівництвом аятоли Хомейні Іран почав підтримувати антизахідні рухи та прагнути створити незалежний регіональний порядок. Вона активно підтримує шіїтські групи та рухи в Лівані, Іраку, Сирії та Ємені, дозволяючи їй збільшувати свій вплив і стримувати противників, таких як Саудівська Аравія та Ізраїль [12].

Іран має значні запаси нафти та газу, що робить його важливим гравцем на світовому енергетичному ринку. Це дозволяє йому використовувати енергетичні ресурси як інструмент впливу на міжнародні відносини. Санкції, накладені на Іран через його ядерну програму, обмежують здатність повністю використовувати цей потенціал, але Іран продовжує шукати шляхи обходу торгових угод з такими країнами, як Китай, Росія та Індія.

Військова міць Ірану, включаючи розвиток ракетних технологій і можливу ядерну програму, викликає занепокоєння в багатьох країнах. Ядерна програма Ірану є джерелом міжнародного конфлікту та приводом для санкцій з боку США та їхніх союзників. Однак Іран використовує ці програми для зміцнення своїх стратегічних позицій і стримування потенційних агресорів.

Геополітичне значення Ірану в регіоні Близького Сходу є надзвичайно важливим. Його стратегічне розташування, історична спадщина, культурний вплив, політична активність, енергетичні ресурси та військовий потенціал

роблять його ключовим гравцем, який формує динаміку регіональної політики.

Незважаючи на внутрішні розбіжності та зовнішні виклики, Іран продовжує відігравати центральну роль у геополітичних процесах Близького Сходу, впливаючи на глобальні стратегії та майбутнє регіону.

1.3 Фактори впливу на геополітику Ірану: релігійність, етнічна складова, економічний потенціал

Іран є ісламською республікою, де шиїтський іслам є державною релігією. Релігійність відіграє важливу роль у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики країни, багато в чому визначаючи її геополітичні стратегії та відносини з іншими державами [13].

Іран є центром шиїтського ісламу, який суттєво відрізняється від сунітського ісламу, який переважає на більшій частині Близького Сходу. Ця відмінність є основою для підтримки шиїтських громад у таких країнах, як Ірак, Ліван, Сирія та Ємен.

Наприклад, в Іраку, де велика частина населення є шиїтами, Іран має великий вплив через політичні та воєнізовані групи. У Лівані Іран підтримує Хезболлу, потужну шиїтську організацію, яка відіграє ключову роль у політиці Лівану.

У Сирії Іран підтримує уряд Башара Асада, який представляє алавітську меншість, близьку до шиїтського ісламу. У Ємені Іран підтримує хуситів, шиїтських повстанців, які воюють проти сунітського уряду.

Ця підтримка шиїтських угруповань не тільки посилює вплив Ірану у відповідних країнах, але й створює складну мережу союзників і клієнтів, що дозволяє Тегерану поширювати свою владу далеко за межі своїх кордонів.

Після Ісламської революції 1979 року релігійна ідеологія стала основою іранської державності. Нова політична система, встановлена після революції, базується на принципах «велаят-е-факіх» (управління юристом-

богословом), де верховний лідер, аятола, має найвищу владу і вплив. Ця система робить релігійних лідерів ключовими гравцями в політичному житті країни, дозволяючи їм мати значний вплив на прийняття політичних рішень [15].

Релігійна ідеологія Ірану також визначає його зовнішню політику, особливо у відносинах з іншими ісламськими державами. Іранська політика часто мотивована не тільки геополітичними інтересами, але й релігійними та ідеологічними міркуваннями. Це включає підтримку ісламських рухів і урядів, які поділяють або симпатизують іранським релігійним поглядам [17, 45].

Іран прагне поширити свій релігійний вплив за допомогою ідеологічної експансії. Це проявляється у підтримці шіїтських меншин і опозиційних груп у сунітських державах, що часто створює напруженість у відносинах з такими країнами, як Саудівська Аравія. Саудівська Аравія, яка є центром сунітського ісламу і підтримує сунітські уряди та групи в регіоні, бачить в Ірані головного конкурента за вплив на мусульманському Близькому Сході [5].

Ідеологічна експансія Ірану також включає культурні та релігійні програми, спрямовані на зміцнення шіїтської ідентичності та підтримку шіїтських громад у регіоні. Ці програми часто фінансуються та підтримуються іранськими релігійними фондами та організаціями, які працюють над поширенням шіїтських вірувань і практик.

Ця релігійна ідеологія та прагнення до її поширення суттєво впливають на регіональну політику. Вони створюють альянси та ворогів, визначають напрямок іранської дипломатії та військової стратегії, формують сприйняття Ірану в очах сусідніх держав та світової спільноти [40].

Іран – багатонаціональна країна, де поряд з персами проживають численні національні меншини, що суттєво впливає на геополітику держави. Етнічне розмаїття країни не лише формує її внутрішньополітичну динаміку, а

й визначає її відносини з сусідніми країнами та регіональними партнерами [18].

Перси складають основну частину населення Ірану і мають свою унікальну мову та культуру, яка значно відрізняється від культур інших етнічних груп країни. Перська (фарсі) є офіційною мовою, а перська культура є центральною для національної ідентичності Ірану.

Перси домінують у політичному житті країни, що забезпечує стабільність центральної влади. Це домінуюче становище дозволяє перським елітам ефективно контролювати державні інституції та формувати національну політику відповідно до інтересів центрального уряду.

Іран є домом для різноманітних етнічних меншин, кожна з яких має свої культурні та політичні особливості. Курди, азербайджанці, араби, белуджі та інші етнічні групи часто мають власні політичні вимоги та прагнуть зберегти свою культурну самобутність.

Ці меншини можуть створювати внутрішні виклики для центрального уряду, особливо коли їхні вимоги не виконуються або коли вони відчують дискримінацію. Наприклад, курди часто прагнуть отримати більшу автономію, що часом призводить до напруженості та конфліктів із центральним урядом.

Політичні та культурні вимоги етнічних меншин можуть мати серйозні наслідки для стабільності країни. Внутрішні конфлікти можуть відвернути уряд від зовнішньої політики та послабити його позиції на міжнародній арені. Крім того, етнічні меншини можуть отримати підтримку з боку іноземних держав, які використовують їх як інструмент тиску на Іран.

Етнічні зв'язки Ірану з сусідніми країнами також впливають на його геополітику. Наприклад, великі курдські громади в Ірані мають тісні зв'язки з курдами в Іраку, Туреччині та Сирії, що робить Іран важливим гравцем у курдському питанні.

Політика Ірану щодо курдського населення не тільки впливає на внутрішню стабільність країни, а й визначає її відносини з цими сусідніми

державами. Підтримка або протидія курдським прагненням отримати автономію може сформувати альянси або викликати напруженість з Іраком, Туреччиною та Сирією.

Так само азербайджанці в Ірані мають етнічні та культурні зв'язки з Азербайджаном. Це створює певний рівень взаємозалежності між двома країнами, що впливає на їхні двосторонні відносини. Проблема прав азербайджанської меншини в Ірані може бути використана як важіль у відносинах з Азербайджаном.

Іран прагне поширити свій релігійний вплив за допомогою ідеологічної експансії. Це проявляється у підтримці шийтських меншин і опозиційних груп у сунітських державах, що часто створює напруженість у відносинах з такими країнами, як Саудівська Аравія. Саудівська Аравія, яка є центром сунітського ісламу і підтримує сунітські уряди та групи в регіоні, бачить в Ірані головного конкурента за вплив на мусульманському Близькому Сході [12].

Ідеологічна експансія Ірану також включає культурні та релігійні програми, спрямовані на зміцнення шийтської ідентичності та підтримку шийтських громад у регіоні. Ці програми часто фінансуються та підтримуються іранськими релігійними фондами та організаціями, які працюють над поширенням шийтських вірувань і практик.

Ця релігійна ідеологія та прагнення до її поширення суттєво впливають на регіональну політику. Вони створюють альянси та ворогів, визначають напрямок іранської дипломатії та військової стратегії, формують сприйняття Ірану в очах сусідніх держав та світової спільноти.

Можемо зробити висновок, що етнічна складова відіграє важливу роль у геополітиці Ірану, впливаючи як на внутрішню стабільність країни, так і на її відносини з сусідніми державами.

Домінування персів у політичному житті забезпечує стабільність центральної влади, але етнічні меншини зі своїми культурними та політичними вимогами можуть створювати внутрішні виклики. Етнічні

зв'язки Ірану з сусідніми країнами додають складності у формування його зовнішньої політики, роблячи його важливим гравцем у регіональних питаннях [17].

РОЗДІЛ 2. ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ ІРАНУ

2.1 Політичний режим та його вплив на зовнішню політику

1979 року Іран зазнав історичної революції, яка не лише перетворила політичну систему країни, а й змінила її зовнішню політику. Зійшовши до влади, аятола Хомейні та його прихильники переглянули підходи до міжнародних відносин, намагаючись поєднати ісламські принципи з національними інтересами. Ця нова зовнішня політика, відбита у Конституції ІРІ 15 листопада 1979 р., стала важливим елементом її загальної стратегії [22].

Основні принципи зовнішньої політики України, викладені у Конституції, визначили курс держави на міжнародній арені. Вони включають заперечення всіх сфер та територіальної цілісності, захист прав усіх мусульман та відмову від будь-яких зобов'язань перед гегемонічними державами, такими як СРСР та США. Ці принципи започаткували активну зовнішню політику Ірану, засновану на взаєминах з державами, які не мають ворожих намірів щодо Ірану [22].

Основною зовнішньополітичною метою Ірану, як сказано в Конституції, є благополуччя людини, яка має реалізуватись для кожного жителя планети. Це відображає прагнення Ірану до міжнародної справедливості та прав людини, а також незалежності та свободи народів [18].

Крім того, Іран прагне експорту революції, що виходить із розробленої аятолою Хомейні ідеології, яка підтримує захист пригноблених мусульманських народів. Ця стратегія спрямована на об'єднання мусульман та активізацію боротьби проти засилля США та інших держав у регіоні.

Іран має значні ресурси для реалізації своїх зовнішньополітичних цілей. Він контролює стратегічно важливі транспортні комунікації та виходи до Перської затоки та має одну з найпотужніших армій у регіоні. Крім того, Іран має значний економічний та людський потенціал, що допомагає йому впливати на міжнародній арені.

Все це дозволяє Ірану відігравати ключову роль у формуванні регіональних та міжнародних відносин. Його зовнішня політика відображає баланс між ідеологічними принципами та національними інтересами, що дозволяє країні активно втручатися у світові події та впливати на них [18].

Президентство Акбара Хашемі-Рафсанжані в Ірані (1989-1997) ознаменувалося новим підходом до зовнішньої політики країни. Під керівництвом Хашемі-Рафсанжані було розроблено концепцію, що відрізнялася від попередньої поміркованості та спрямованості на прагматичний підхід у відносинах з іншими державами.

Період президентства Хашемі-Рафсанжані відзначився основою прагматичної дипломатії історії Ірану. Основна мета цієї політики полягала у виході країни з міжнародної ізоляції шляхом пошуку спільних інтересів із сусідніми країнами. Іран спрямовував свою зовнішньополітичну діяльність на забезпечення власної внутрішньої безпеки і територіальної цілісності, а також на підтримку добросусідських відносин з країнами, що межують з ним [21].

Після приходу до влади Хашемі-Рафсанжані активно проводився процес нормалізації відносин з іншими державами, спрямований на зміцнення міжнародної позиції Ірану та сприяння його економічному розвитку. Ця стратегія стала основою для подальших зусиль Ірану щодо залучення іноземних інвестицій, розвитку торговельних зв'язків та створення сприятливих умов розвитку економіки країни [21].

Таким чином, період президентства Хашемі-Рафсанжані в Ірані ознаменувався зміною підходу до зовнішньої політики, спрямованої на

розвиток співпраці з іншими країнами та зміцнення міжнародної позиції країни [21].

Протягом президентства Хасана Рухані (2013-2021 рр.) Іран намагався примиритися з західними країнами та відновити міжнародні відносини. У 2015 році було укладено Спільний всеосяжний план дій (СВПД), який передбачав згортання іранської ядерної програми в обмін на послідовне зняття санкцій із Тегерана міжнародною спільнотою. Це відкрило шлях до розширення економічної співпраці між Іраном та європейськими країнами [14].

Наприкінці 2015 року іранська делегація, очолювана Рухані, здійснила офіційні візити до Італії та Франції. Це був перший візит президента Ірану до Європи за останні 16 років. Однак у 2018 році адміністрація президента США Дональда Трампа вийшла з СВПД, що призвело до погіршення відносин між Іраном і США [14].

Відмовившись від виконання умов угоди після виходу США, у січні 2021 року іранський уряд оголосив про намір збагачувати уран до 20%. Це спричинило зростання напруженості в міжнародних відносинах. МАГАТЕ повідомив, що Іран значно збільшив запаси збагаченого до 60% урану, що викликало серйозні обурення та занепокоєння серед міжнародних партнерів [14].

У червні 2021 року в Ісламській Республіці відбулися президентські вибори, в результаті яких перемогу здобув представник консервативного політичного крила Ебрагім Раїсі. Під час інавгураційної промови новообраний президент заявив про свою готовність дотримуватися більш жорсткої позиції в переговорах з західними державами, зокрема, щодо ядерної угоди.

Загалом, період президентства Рухані відзначився спробами відновлення міжнародної довіри до Ірану та розширення співпраці з західними країнами, проте пізніше ці спроби були ускладнені виходом США з угоди та зростанням напруженості в регіоні.

Президент Ірану, Ібрагім Раїсі, виступаючи на саміті Шанхайської організації співробітництва (ШОС), заявив про основні мети вступу Ірану до цієї організації. Він наголосив на поглибленні багатостороннього співробітництва з державами регіону, спільній боротьбі з міжнародним тероризмом та формуванні єдиного геополітичного та економічного простору. Така позиція Ірану є відповіддю на виклики, які ставлять перед ним тирані та односторонні санкції з боку Заходу. Іран вбачає ШОС як потужне інтеграційне об'єднання, здатне сформувати структури та механізми для успішного колективного опору західним економікам.

Варто відзначити, що ідею надання Ірану статусу повноправного члена ШОС активно лобіювала Російська Федерація, що свідчить про бажання країн регіону співпрацювати та зміцнювати свої позиції на міжнародній арені.

У своїх відносинах з Китаєм Іран зосереджується, насамперед, на економічній співпраці. Китай є ключовим торговельним партнером Ісламської Республіки, інвестує в будівництво інфраструктурних об'єктів та укладає стратегічні угоди з Іраном. У березні 2021 року в Тегерані була підписана угода про стратегічне співробітництво між двома країнами на 25 років, що демонструє глибину та стійкість їхнього партнерства [22].

Щодо регіональної зовнішньої політики, Іран активно протистоїть зовнішнім загрозам та підтримує шіїтські формування в регіоні, що є його проксі-силами. Найзапеклішим ідеологічним ворогом Ірану залишається Ізраїль, якого Іран звинувачує в кібератаках на його ядерні об'єкти [22].

Усі ці кроки та угоди свідчать про те, що Іран намагається активно впливати на регіональні та міжнародні процеси, захищати свої інтереси та зміцнювати свої партнерські відносини, особливо в умовах міжнародного тиску та санкцій.

Удень 19 травня 2024 року державні ЗМІ Ірану повідомили, що вертоліт, який перевозив президента Ібрагіма Раїсі, ймовірно, потрапив в

аварію поблизу азербайджанського міста Джульфа. Глава Ірану саме повертався з Азербайджану, де мав зустріч із президентом Ільхамом Алієвим.

У колоні були три гелікоптери, два з яких — з міністрами та чиновниками — прибули до місця призначення. Рятувальні сили розпочали масштабну операцію з пошуку третього вертольота, у якому летіли президент і глава МЗС.

Уже під ранок 20 травня стало відомо, що президент Ірану та всі інші пасажери, які були на борту гелікоптера, загинули.

Смерть Раїсі зрештою не змінить нинішньої траєкторії режиму, спрямованої на більш жорстку і консервативну внутрішню політику та більш агресивну регіональну.

Після смерті Раїсі перший віцепрезидент Мохаммад Мохбер тимчасово має виконувати обов'язки президента. У спікера парламенту Мохаммада Багера Галібафа і очільника судової влади Голама Хоссейна Мохсені Еджеї буде 50 днів, щоб організувати президентські вибори.

На думку політолога, Іран буде зараз зосереджений на внутрішніх проблемах. “Це дасть шанси Ізраїлю, але я не думаю, що це дасть шанс Україні. Тому що Іран все, що поганого вже міг зробити, він зробив. Він має співробітництво з Російською Федерацією. До речі, загиблий президент цієї країни був один з активним учасником цих всіх домовленостей, він був за надання зброї Росії з боку Ірану. Його віцепрезидент, його заступник – так само. Тому тут мало що зміниться”[17].

Разом з тим, ця смерть може запустити внутрішню конкуренцію і елітний розкол. Далеко не всі в іранському істеблішменті підтримують проросійський курс і зближення з Росією, яке проводив Раїсі разом з верховним лідером. Достатньо голосів, зокрема й у Кабміні, для заперечення цього політичного вектору і пошуку способів взаємодії з Заходом.

2.2 Економічна політика та її відображення на зовнішніх відносинах

Під час правління Мохаммада Рези Пехлеві Іран став єдиною ісламською країною, яка підтримувала дружні відносини з Ізраїлем, і підтримувала проамериканські режими в інших країнах, таких як Чад, Сомалі та Оман. Монархія суворо придушувала будь-яку опозицію за допомогою спецслужб.

У січні 1963 р. в Ірані відбувся референдум щодо економічних і соціальних реформ, який отримав широку підтримку громадян. За ці реформи проголосували майже 5,6 млн осіб, проти – лише 4115.

«Біла революція» призвела до вражаючого економічного зростання, активної урбанізації та руйнування феодальних структур, а також підвищення рівня життя мешканців міст. Жінки отримали рівні права з чоловіками, селяни отримали землю завдяки аграрній реформі, яка спричинила перерозподіл власності.

Однак деякі земельні наділи були надто малі, щоб забезпечити достатньо продукції для селян, які їх отримали, що призвело до перепродажу та подальшої концентрації землі в руках нової земельної еліти. Частина селян, які обрали міграцію до міст, також створювала соціальну напругу в містах, де не вистачало робочої сили.

Протягом 1963-1978 років ВВП на душу населення збільшився зі 100 до 1 521 дол. на особу. Темпи приросту промислового виробництва становили:

- з 1962 до 1968 року – 8,8% на рік;
- з 1969 до 1972 року – 11,5% на рік;
- з 1973 до 1978 року – 26% на рік.

В країні утвердився середній клас – понад 1 млн сімей стали власниками малого бізнесу. Для нових підприємств підготували близько 700 тис. спеціалістів.

Приватизація державних підприємств і продаж їх акцій населенню призвели до формування нового класу промислових підприємців. Робітники отримували гарантоване законом право на 20% чистого прибутку підприємств і додаткову винагороду за підвищення продуктивності праці або зниження собівартості.

Крім того, було запроваджено велику систему соціального страхування та пенсійного забезпечення.

Однак модернізація країни відбувалася надто швидко, без урахування національної та релігійної специфіки, що призвело до серйозного опору з боку шіїтського духовенства.

Під час Білої революції шах спрямував свої реформи на обмеження політичного, ідеологічного та економічного впливу духовенства. Це призвело до протистояння з духовенством.

Також під тиском адміністрації новообраного президента США Джиммі Картера Мухаммед Пехлеві звільнив кілька сотень політичних в'язнів, що сприяло виникненню опозиційних груп, зокрема марксистів та ісламістів.

Легальна опозиційна діяльність поширила протестні настрої в суспільстві, пов'язані з утиском релігії, внутрішньополітичними проблемами та проамериканською зовнішньою політикою, особливо на фоні економічної нестабільності та бідності.

Експорт Ірану продовжує переважати над імпортом, особливо в контексті повномасштабної війни в Україні. Іран вдалося збільшити обсяги постачання, зокрема нафти та зброї, у цей період.

За словами заступника міністра оборони Ірану Мехді Фарахі, експорт іранських озброєнь зріс утричі з березня по грудень 2022 року порівняно з попереднім роком.

Оцінки консалтингових компаній TankerTrackers, Vortexa та Kpler свідчать, що експорт нафти з Ірану наприкінці 2022 року склав від 810 тис. до 1,2 млн барелів на добу. Основним покупцем є Китай, хоча й Індія також

придбує іранську нафту. В грудні імпорт сирової нафти до Китаю з Ірану досяг рекордних значень.

2.3 Релігійність та ідеологія в контексті зовнішньої політики Ірану

У складному ландшафті міжнародних відносин небагато країн представляють таке інтригуюче дослідження, як Іран. На перетині релігійності та ідеології лежить зовнішня політика, яка протягом десятиліть одночасно захоплювала та бентежила спостерігачів.

Розуміння того, як релігійні вірування та ідеологічні принципи формують підхід Ірану до світової арени, має вирішальне значення для розшифровки його мотивацій, дій та взаємодії з іншими націями.

Релігійність, глибоко вкорінена в культурі та управлінні Ірану, відіграє центральну роль у формуванні його зовнішньої політики. Як ісламська республіка, лідери Ірану черпають легітимність зі своєї прихильності до шіїтського ісламу, що впливає на їхній світогляд і політичні рішення. Аятолла Рухолла Хомейні, архітектор Ісламської революції в Ірані в 1979 році, знаменито проголосив, що «Іслам не має кордонів», вказуючи на універсалістський характер революційної ідеології Ірану.

Ця релігійність проявляється кількома способами в зовнішній політиці Ірану. По-перше, це інформація про позицію Ірану щодо регіональних конфліктів і альянсів. Іран вважає себе захисником пригноблених мусульман у всьому світі, особливо шіїтських громад, і розглядає свою участь у таких конфліктах, як конфлікти в Сирії, Іраку та Ємені, як захист прав пригноблених проти гнобителів, які вважаються гнобителями. Підтримка Іраном таких груп, як Хезболла в Лівані та ХАМАС у Палестині, узгоджується з цим наративом опору передбачуваній гегемонії Заходу та Ізраїлю.

По-друге, релігійність впливає на ставлення Ірану до немусульманських країн, зокрема США та Ізраїлю. Гасло «Смерть Америці»,

яке часто можна почути в політичному дискурсі Ірану, відображає глибокі образи, що сягають часів перевороту 1953 року та подальшої підтримки режиму шаха. Подібним чином відмова Ірану визнати Ізраїль і його голосна опозиція сіонізму походять як з релігійних, так і з ідеологічних переконань, розглядаючи Ізраїль як незаконного окупанта мусульманських земель.

Проте зовнішня політика Ірану не може бути зведена виключно до релігійності; ідеологія також відіграє значну роль. Ідеологія Ісламської Республіки поєднує елементи шіїтського ісламу з революційними принципами, антиімперіалізмом і антизахідними настроями. Ця революційна ідеологія прагне кинути виклик існуючому світовому порядку, в якому Іран вважає домінуючим західні держави.

Революційна ідеологія Ірану проявляється в його підтримці різних антиімперіалістичних рухів і режимів по всьому світу. Від Латинської Америки до Африки Іран шукає альянсів з урядами та групами, які поділяють його опозицію до західної гегемонії. Ця ідеологічна спорідненість часто виходить за рамки релігійних відмінностей, як це видно з підтримки Іраном світських націоналістичних рухів, таких як чавізм у Венесуелі чи баасизм у Сирії.

Крім того, революційна ідеологія Ірану визначає його ядерну програму та опір міжнародному тиску. Іран розглядає свої ядерні амбіції як питання національного суверенітету та технологічного прогресу, відкидаючи вимоги Заходу щодо роззброєння як спроби підірвати його незалежність. Незважаючи на економічні санкції та дипломатичну ізоляцію, лідери Ірану постійно віддають перевагу ідеологічним принципам над прагматичними міркуваннями у своїй ядерній політиці.

Підсумовуючи, релігійність та ідеологія є невід'ємними компонентами зовнішньої політики Ірану, які формують його взаємодію з міжнародним співтовариством і його позицію щодо регіональних і глобальних проблем. Розуміння взаємозв'язку між релігійними переконаннями, революційною ідеологією та геополітичними цілями має важливе значення для тлумачення

дій Ірану та формулювання ефективних стратегій для взаємодії з Ісламською Республікою на світовій арені.

РОЗДІЛ 3.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІРАНУ У РЕГІОНІ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

3.1 Іранський підхід до регіональних конфліктів та криз

Іран знаходиться на стратегічному роздоріжжі між арабським, турецьким, російським та індійським світами. Таке географічне положення визначає її інтереси в регіоні, включаючи контроль над ключовими транспортними шляхами та доступ до енергетичних ресурсів.

Іран активно втручається в конфлікти в сусідніх країнах, таких як Ірак, Сирія, Ліван і Ємен, щоб утвердити свій вплив і захистити свої геополітичні інтереси. Це включає підтримку таких союзників, як Башар аль-Асад у Сирії та Хезболла в Лівані.

Іран є найбільшою шіїтською державою світу, яка визначає його відносини з іншими країнами та групами в регіоні. Іранська держава впливає на шіїтські громади в Іраку, Лівані та Ємені, що може призвести до напруженості з сунітськими країнами, такими як Саудівська Аравія [13].

Геополітичні стратегії Ірану та його участь у регіональних конфліктах займали центральне місце в його зовнішній політиці з часів Ісламської революції 1979 року.

Основою зовнішньої політики Ірану є його революційна ідеологія, яка спрямована на експорт принципів ісламської революції. Це включає підтримку шіїтських рухів і груп опору, сприяння почуттю єдності серед шіїтських громад на Близькому Сході.

Іран прагне створити стратегічну глибину шляхом встановлення та збереження впливу в сусідніх країнах. Це передбачає багатогранний підхід:

Проксі-війна: Іран підтримує недержавні організації, такі як Хезболла в Лівані, хусити в Ємені та різні шіїтські ополчення в Іраку та Сирії. Ці групи служать продовженням іранського впливу, дозволяючи Тегерану

демонструвати силу та протистояти супротивникам без прямого військового втручання [20].

Дипломатія та альянси: Іран використовує дипломатичні відносини для зміцнення своїх позицій у регіоні. Вона підтримує тісні зв'язки з режимом Асада в Сирії та, незважаючи на політичні та конфесійні розбіжності, знайшла спільну мову з Туреччиною та Катаром у деяких питаннях. Відносини Ірану з Росією також були вирішальними, особливо в сирійському конфлікті, де обидва підтримують режим Асада [20].

Економічна та гуманітарна допомога: надаючи економічну та гуманітарну допомогу, Іран заручається лояльністю та підтримкою різних груп та населення. Ця допомога часто надходить через зусилля з відновлення, послуги охорони здоров'я та освітні програми в охоплених війною районах [30].

Іран був вірним союзником Башара Асада, надаючи військових радників, економічну підтримку та мобілізуючи шийтські ополченці з усього регіону для боротьби разом із сирійськими урядовими силами. Ця участь була критично важливою для забезпечення виживання режиму Асада, тим самим зберігаючи стратегічний коридор Ірану до Лівану та Середземного моря [30].

Іранська гегемоністська політика останнього десятиліття є ніщо інше, як фаза конфлікту, що триває з 1979 року, відколи Ісламська Республіка Іран, як шийтсько-ісламістська та революційно-антиімперіалістична держава, конкурує з сунітсько-ісламською та консервативно-прозахідною Саудівською Аравією.

В той час, як Тегеран прагне перерозподілити регіональний баланс сил, Ер-Ріяд намагається зберегти статус-кво. Адже королівство, за сприяння США, перетворилося не лише на головну нафтову державу, але й на провідну країну арабського світу. Саме тому сьогодні конфлікт між Іраном і Саудівською Аравією має безпосереднє відношення до геополітичного

системного, особливо гострого і тривалого, протистояння центрів сили на Близькому Сході [14, 89].

Іран є дещо сильнішою у військовому плані державою, з більш численними збройними силами, але у конфлікті з сусідніми країнами, як зазначалося вище, він передусім покладається використання балістичних ракет та безпілотників, на союз з проіранськими ополченцями та терористичними угрупованнями, такими як ліванська «Хезболла» та єменські хусити [14, 89].

Після періоду розрядки в 1990-х роках ірансько-саудівський конфлікт у 2003 році знову почав загострюватися. Найпершою причиною такого загострення стало вторгнення США до Іраку, після чого проіранські сили у 2005 році захопили владу в Месопотамії, де вплив Ірану почав швидко збільшуватися. В подальшому Саудівська Аравія намагалася обмежити зростаючу силу Ірану в арабському світі, але її досягнення у цьому плані були досить скромними. Коли ж Іран ще більше зміцнив свої позиції в результаті «арабської весни» та заворушень, повстань і громадянських воєн, що з 2011 року розпочалися в Сирії, Іраку та Ємені, то Саудівська Аравія відреагувала більш рішуче.

До 2015 року в центрі уваги була громадянська війна в Сирії, де Саудівська Аравія в основному приєдналася до США, щоб підтримати повстанців у їхній боротьбі проти союзного Іранові режиму президента Башара Асада. З 2015 року збільшується політична вага Ємену, де підтримані Іраном повстанці-хусити захопили столицю місто Сана, а Саудівська Аравія разом з ОАЕ вирішили втрутитися у цей конфлікт.

Не маючи достатніх військових сил, Саудівська Аравія у боротьбі з Іраном покладалася на допомогу союзників. Цю політику з 2017 року також підтримували США, коли адміністрація Д. Трампа намагалася об'єднати прозахідні регіональні держави в антиіранський союз [31].

Становлення цього «Близькосхідного безпекового союзу» спочатку не було активним, оскільки Єгипет вийшов з нього у квітні 2019 року. Але натомість Саудівська Аравія та ОАЕ зблизилися з Ізраїлем.

З 2017 року Ізраїль також веде неоголошену війну з шийтським союзом в Сирії та Ірак у. Ізраїльські ВПС завдали понад тисячу повітряних ударів по іранських об'єктах та об'єктах об'єднаних сил.

Увечері 13 квітня 2024 року збройні сили Ірану у відповідь на знищення Ізраїлем будівлі консульства Ірану в Сирії атакували Ізраїль ударними безпілотниками. Цей інцидент спричинив серйозну ескалацію конфлікту, до якого залучили низку міжнародних гравців.

У збитті іранських безпілотників і ракет брали участь ВПС і ВМС США, Великої Британії та Йорданії. США та Велика Британія направили свої повітряні та військово-морські сили для перехоплення іранських наступальних засобів, а Йорданія також приєдналася до цих зусиль.

Франція розгорнула свій флот для забезпечення радіолокаційного прикриття. Пізніше президент Франції Еммануель Макрон заявив, що Франція приєдналася до перехоплення іранських безпілотників на прохання Йорданії. Французькі військові кораблі забезпечували радіолокаційне покриття, допомагаючи союзникам виявляти та знищувати загрози.

Система Netz успішно збила кілька балістичних ракет у космосі. Центральне командування США оголосило пізно наступного дня, що збройні сили США знищили понад 80 ударних безпілотників і щонайменше шість балістичних ракет. Також, за даними американських офіційних осіб та ізраїльського каналу Channel 12, британські військові літаки збили невстановлену кількість іранських безпілотників.

У відповідь на ізраїльську окупацію, блокаду сектора Газа, насильство ізраїльських поселенців проти палестинців, обмеження пересування палестинців, ув'язнення тисяч палестинців і загрози статусу мечеті Аль-Акса 7 жовтня 2023 р. підтримуване Іраном бойове угруповання ХАМАС здійснило атаку на південь Ізраїлю, в результаті якої загинули 1200 осіб. За

даними Міністерства охорони здоров'я Гази, яке контролює ХАМАС, у відповідь Ізраїль розпочав триваюче вторгнення в сектор Газа, внаслідок якого загинули понад 33 000 людей. Іран звинуватив Ізраїль у вчиненні геноциду проти палестинців Гази.

З початку війни між Хезболлою та Ізраїлем було зафіксовано понад 4400 випадків насильства, і приблизно 100 000 ізраїльтян були евакуйовані з півночі Ізраїлю.

1 квітня 2024 року ізраїльська авіація завдала удару по прибудові консульства Ірану в Дамаску, Сирія, убивши 16 осіб, у тому числі бригадного генерала Мохаммада Реза Захеді, старшого командувача силами Кудс Корпусу вартових Ісламської революції (КВІР), і ще семеро осіб офіцерів. QUEER Іран пообіцяв відповісти незабаром після нападу, і звіти вказували на це як на потенційний мотив для авіаудару. Іран стверджував, що будівля була частиною комплексу посольства, а Ізраїль стверджував, що це будівля, яка використовується Корпусом вартових Ісламської революції Ірану та знаходиться за межами огороженої території посольства.

Численні країни та міжнародні організації засудили напад; Сполучені Штати заперечували свою причетність до атаки та інформацію про неї. За кілька тижнів до атаки США, Франція, Німеччина та Велика Британія застерegli Іран від нападу на Ізраїль, заявивши, що така атака стане серйозною ескалацією та може призвести до військової відповіді Заходу проти Ірану. Ізраїль також попередив Іран, що така атака може призвести до прямої ізраїльської військової відповіді на іранській території.

Конфлікт між Іраном та Ізраїлем продовжує загострюватися, залучаючи міжнародних гравців і спричиняючи значні втрати з обох сторін. Міжнародна спільнота продовжує закликати до деескалації та пошуку мирних шляхів вирішення конфлікту, але ситуація залишається напруженою та непередбачуваною.

Регіональна політика Ірану зіткнулася зі значними проблемами та критикою [39]:

1. Економічні санкції: міжнародні санкції, особливо з боку Сполучених Штатів, напружили економіку Ірану, обмеживши його здатність фінансувати регіональні довірені організації та ініціативи.

2. Міжконфесійна напруга: підтримка Іраном шиїтських угруповань загострила конфесійні розбіжності, розпалюючи конфлікти в таких місцях, як Ірак і Сирія, і сприяючи регіональній нестабільності.

3. Міжнародні відносини: дії Ірану дипломатично ізолювали його в певних контекстах, що призвело до напружених відносин з багатьма арабськими державами та триваючих військових дій з Ізраїлем і США [21].

Підхід Ірану до регіональних конфліктів і криз формується його прагненням до стратегічної глибини, ідеологічними прагненнями та прагматичними потребами. Хоча його участь розширила його вплив і захистила життєво важливі інтереси, воно також посилило регіональну напруженість і викликало міжнародну критику. Оскільки геополітичний ландшафт Близького Сходу продовжує розвиватися, стратегії Ірану, ймовірно, залишатимуться ключовими у формуванні майбутнього регіону [21].

3.2 Відносини Ірану з сусідніми країнами: Саудівська Аравія, Ірак, Сирія, Ліван, Ізраїль

Відносини між Іраном і Саудівською Аравією найкраще можна описати як напружені та глибоко вкорінені в міжконфесійному та геополітичному суперництві. Обидві країни, як великі сили в мусульманському світі, борються за вплив і домінування, часто за рахунок регіональної стабільності [37].

Поточні проксі-конфлікти в Ємені та Сирії є яскравими прикладами цього суперництва, коли Іран підтримує повстанців-хуситів у Ємені та

підтримує сирійський уряд, а Саудівська Аравія підтримує протиборчі фракції.

Саудівська Аравія, як головний супротивник Ірану, останніми роками відчула найбільшу загрозу з боку Ємену, звідки хусити обстрілюють її балістичними і крилатими ракетами та безпілотниками, які постачає Іран. Це пов'язано з війною, яку Саудівська Аравія березня 2015 року веде з єменськими повстанцями [19].

Проте, коли навесні 2019 року США різко посилили санкції проти Ірану, його революційна гвардія КВІР відкрито атакувала країни Перської затоки. Слідом за саботажом щодо нафтових танкерів в акваторії Ормузької протоки, Іран безпосередньо атакував нафтову інфраструктуру Саудівської Аравії [19].

Найбільш потужний напад Ірану стався 14 вересня 2019 року, коли безпілотники і крилаті ракети вдарили по ключових об'єктах саудівської нафтової галузі — нафтових родовищах Абкайк і Хурайс. Ця атака продемонструвала, що Іран у будь-який момент може завдати серйозної шкоди економіці Саудівської Аравії. Хоча у нападі свою участь визнали хусити, усі розуміли, що ракети запускалися з Ірану. Іран атакував Саудівську Аравію не напряму, а через своїх проксі — хуситів.

Попри ці агресивні дії, останнім часом Іран почав налагоджувати відносини з Саудівською Аравією за допомогою Китаю. Відновлення дипломатичних відносин між цими країнами стало значною подією і демонструє перемогу Китаю як ефективного посередника в регіоні. Це відкриває нові перспективи для стабілізації ситуації на Близькому Сході та зменшення напруженості між двома регіональними лідерами. Відносини Ірану з Іраком є багатогранними, сформованими історичними, релігійними та геополітичними факторами.

Історія відносин між Іраном та Іраком відзначена складними конфліктами та періодами згуртованості, які вплинули на геополітичну карту Близького Сходу. З початку 16 століття дві країни боролися за контроль над

Месопотамією та басейном річки Шатт-ель-Араб, що призвело до серії воєн між Персією та Османською імперією. Зухабський договір 1639 року припинив війну і визначив кордони між двома країнами, але питання про використання вод Шатт-ель-Араб залишилося невирішеним [33].

У 1937 році було досягнуто угоди, яка розділила басейн річки між Іраном та Іраком, але відносини між двома країнами знову погіршилися, коли націоналісти захопили владу в Іраку в 1958 році. Ірак вийшов з Багдадського пакту та висунув територіальні претензії на Хузестан, що призвело до напруженості відносин з Іраном. Відтоді Ірак активно домагався визнання своїх територіальних претензій, використовуючи сепаратистські рухи та пропаганду в ЗМІ [33].

У 1960-х роках Іран та Ірак стали головними конкурентами за лідерство в мусульманському світі, причому обидва керувалися амбіціями посилити свій вплив і престиж у регіоні. Під керівництвом партії Баас Ірак прагнув стати впливовим гравцем в мусульманському світі, а Іран під керівництвом шаха Мухаммеда Рези Пехлеві протистояв зазіханню імперіалістів і розвивав свій економічний і військовий потенціал [36].

Загалом конфлікт між Іраном та Іраком став відображенням глибоких суперечок у геополітичній та релігійній сферах, і його наслідки відчуються в регіоні донині [29].

Після мусульманської революції в Ірані 1979 року відносини між Іраном та Іраком різко погіршилися, а нові конфлікти та напруженість стали невід'ємною частиною їх взаємодій. Спочатку Саддам Хусейн, лідер Іраку, висловив підтримку мусульманській революції в Ірані, проте його ілюзії були розбиті, коли іранська влада закликала до розгортання подібного руху в Іраку.

Відповідно, іранська революційна гвардія КВІР стала виступати проти баатської влади в Іраку, що викликало відповідь іракської влади, яка оголосила іранську владу загрозою. Цей конфлікт призвів до війни між

Іраном і Іраком, що розпочалася 22 вересня 1980 року з вторгненням Іраку в Іран [29].

Початкові етапи війни були відмічені обстрілами аеропортів та наземними атаками. Саддам Хусейн прагнув захопити провінцію Хузестан і підризу престижу Ірану, офіційно виправдовуючи напад як протистояння спробам проведення мусульманської революції в Іраку [28].

З часом, оскільки Ірану закінчувалося важке озброєння, вирішено було застосувати добровольців для саботажу. Ці події показали, як нові конфлікти та напруженість між Іраном і Іраком стали не лише загрозою для стабільності регіону, але й спричинили глибокі соціальні та політичні наслідки для обох країн.

Альянс Ірану з Сирією існує десятиліттями, і обидві країни мають спільні геополітичні інтереси та ідеологічну спорідненість. Іран був рішучим прихильником сирійського уряду протягом громадянської війни, надаючи військову допомогу, фінансову допомогу та стратегічне керівництво. Ці відносини служать ширшій програмі Ірану щодо протидії сунітському екстремізму та розширенню його впливу на Левант, до великого жаху регіональних суперників і західних держав [22].

Зв'язки Ірану з Ліваном зумовлюються в першу чергу через його підтримку Хезболли, потужної шіїтської бойової групи та політичної партії. Хезболла, яку підтримує Іран, стала ключовим гравцем у політиці Лівану та значною силою в регіоні. Підтримка Іраном Хезболли служить засобом протидії військовому домінуванню Ізраїлю та поширенню його впливу на Східне Середземномор'я [22].

У 1980-х роках Іран почав надавати значну підтримку ліванській групі Хезболла, яка стала центральною частиною антиізраїльського опору в Лівані. Ця підтримка включала не лише фінансову та моральну допомогу, а й надання зброї, навчання та поради. Іран вважав Хезболлу стратегічним союзником у боротьбі проти Ізраїлю та в контексті регіональних геополітичних інтересів.

Ця підтримка стала ключовим фактором посилення впливу Хезболли в Лівані та регіоні в цілому. В результаті «Хезболла» стала однією з найвпливовіших і потужних організацій Лівану, яка здатна ефективно діяти як у військовому, так і в політичному плані.

Підтримка Іраном Хезболли стала предметом геополітичних суперечок і конфліктів у регіоні, особливо з Ізраїлем і США. Ця підтримка допомогла Хезболлі провести серію операцій проти ізраїльських цілей як у Лівані, так і за його межами.

Відносини Ірану з Ізраїлем характеризуються ворожнечею та взаємною недовірою, що значною мірою підживлюється підтримкою Іраном антиізраїльських бойових груп, таких як Хезболла та ХАМАС.

Ірано-ізраїльське протистояння є складним і тривалим конфліктом, що ґрунтується на геополітичних, ідеологічних і релігійних розбіжностях. Нижче наведено деякі ключові аспекти цього протистояння:

Релігійні та ідеологічні причини: Конфлікт між Іраном та Ізраїлем корениться в їхньому релігійному та ідеологічному шляху. Іран, як ісламська держава, визнає Ізраїль своїм ворогом через його конфлікт з ідеологією ісламського фундаменталізму та підтримує групи, які борються проти ізраїльської держави.

Підтримка проксі-груп: Іран надає підтримку ісламістським групам, таким як Хезболла та Ісламський Джихад у Палестині, які активно воюють проти Ізраїлю. Ця підтримка включає фінансову, військову та політичну допомогу.

Стурбований ядерною програмою Ірану, Ізраїль вживає заходів для протидії їй, включаючи дипломатичний тиск і, де це можливо, кібератаки. Ізраїль вважає ядерну зброю Ірану серйозною загрозою своїй безпеці [25].

Конфлікт між Іраном та Ізраїлем також має геополітичні аспекти. Ізраїль прагне перешкодити іранському впливу в регіоні, зокрема в Сирії та Лівані, де Іран підтримує різні угруповання, включаючи Хезболлу [25].

Участь Ірану та Ізраїлю у громадянській війні в Сирії призвела до ескалації протистояння. Обидві сторони підтримували різні групи і використовували Сирію як арену для протистояння своїх інтересів.

Загалом ірансько-ізраїльське протистояння є складним конфліктом із багатьма причинами та наслідками, який продовжує впливати на стабільність і безпеку на Близькому Сході.

Підсумовуючи, відносини Ірану з сусідніми країнами визначаються складною взаємодією історичних образ, релігійних розбіжностей і геополітичного суперництва.

У той час як Іран прагне розширити свій вплив і утвердити своє регіональне домінування, він часто опиняється в конфлікті з сусідніми державами та світовими державами. Досягнення тривалої стабільності та співпраці на Близькому Сході залишається складним викликом, який вимагає діалогу, компромісу та взаємної поваги між усіма зацікавленими сторонами.

Сучасне протистояння між ХАМАСом та Ізраїлем, особливо після атаки 7 жовтня 2023 року, значно підтримується Іраном. Іран є головним покровителем ХАМАСу, надаючи йому фінансову, військову та технологічну підтримку.

Іран щорічно виділяє мільйони доларів для ХАМАСу, які використовуються на соціальні програми, а також для підготовки та проведення військових операцій. Іран також постачає зброю, технології для виробництва ракет та інші військові ресурси, що дозволяє ХАМАСу здійснювати масовані ракетні атаки на ізраїльські міста та інфраструктуру, призводячи до численних жертв серед цивільного населення та значних матеріальних втрат.

Іранська Революційна гвардія (IRGC) активно тренує та готує бійців ХАМАСу, підвищуючи їхні можливості для ефективних бойових дій проти Ізраїлю. Таким чином, Іран не тільки спонсорує, але й виступає стратегічним

партнером ХАМАСу, використовуючи палестинське угруповання для просування своїх геополітичних інтересів у регіоні.

У той же час, Іран демонструє гнучкість у своїй зовнішній політиці, налагоджуючи відносини з Саудівською Аравією за допомогою Китаю. Відновлення дипломатичних відносин між Тегераном і Ер-Ріядом стало можливим завдяки посередництву Китаю, що є великою дипломатичною перемогою для Пекіна. Це може призвести до зниження напруженості в регіоні та створення нових можливостей для стабілізації ситуації на Близькому Сході.

3.3 Роль Ірану у створенні та підтримці геополітичних альянсів у Близькому Сході

У запутаній мережі геополітики Близького Сходу Іран стає ключовим гравцем, який формує та змінює альянси для просування своїх стратегічних інтересів. Розташований на перехресті Азії, Європи та Африки, Іран має величезне історичне, культурне та геополітичне значення.

Розуміння його ролі у створенні та підтримці геополітичних альянсів на Близькому Сході потребує детального вивчення його зовнішньополітичних цілей, регіональної динаміки та взаємодії з іншими ключовими акторами [23].

Вплив Ірану на Близькому Сході виник ще до сучасної геополітики, що ґрунтується на його історичній спадщині як великої регіональної сили. Протягом тисячоліть Іран, історично відомий як Персія, мав значний вплив завдяки своїй імперській експансії, культурним обмінам і геополітичним маневруванням. Ісламська революція 1979 року ознаменувала значний перелом, змінивши зовнішньополітичний підхід Ірану та його регіональні альянси [23].

Зовнішньополітичні цілі Ірану є багатограними, керуються поєднанням ідеологічних, безпекових та економічних імперативів. В основі його стратегічних розрахунків лежить бажання захистити свій суверенітет, захистити громади мусульман-шиїтів і протистояти передбачуваним загрозам з боку регіональних суперників і зовнішніх сил. Крім того, Іран прагне утвердити свій вплив і утвердитися як регіональний гегемон, кидаючи виклик домінуванню традиційних центрів сили, таких як Саудівська Аравія [16, 45].

Підхід Ірану до формування та підтримки геополітичних альянсів на Близькому Сході характеризується прагматизмом, гнучкістю та опортунізмом. Хоча ідеологія та спільна релігійна приналежність відіграють значну роль, альянси Ірану часто є трансакційними, сформованими стратегічними розрахунками та досягненням спільних інтересів.

Центральним у регіональній стратегії Ірану є формування так званої «Осі опору», що складається з держав і недержавних акторів, які виступають проти уявної гегемонії Заходу та ізраїльського експансіонізму. Цей альянс включає Сирію, Хезболлу в Лівані та різні шиїтські збройні формування в Іраку та Ємені. Підтримуючи ці утворення, Іран прагне кинути виклик регіональному домінуванню Ізраїлю, протистояти впливу Саудівської Аравії та поширювати свою владу на Левант.

В останні роки Іран поглибив своє партнерство з Росією, зокрема в Сирії, де обидві країни підтримують режим Асада проти опозиційних сил. Незважаючи на історичну напруженість і конкуренцію в регіоні, Іран і Росія знайшли спільну мову, протистоячи втручанню Заходу та захищаючи свої відповідні інтереси на Близькому Сході. Це партнерство надає Ірану вирішальну дипломатичну та військову підтримку, посилюючи його вплив на регіональні справи [17].

Підхід Ірану до альянсів на Близькому Сході не обмежується ідеологічними чи конфесійними міркуваннями. Вона продемонструвала готовність співпрацювати з різними учасниками, включно з державами, де

більшість становлять суніти, з питань, що становлять взаємний інтерес. Наприклад, Іран підтримує дипломатичні відносини з Катаром і Туреччиною, незважаючи на розбіжності в деяких регіональних питаннях. Ці прагматичні зобов'язання дозволяють Ірану пом'якшити ізоляцію, розширити свій вплив і досягти своїх стратегічних цілей через дипломатичні канали [31].

Роль Ірану у створенні та підтримці геополітичних альянсів на Близькому Сході не позбавлена викликів і протиріч. Його підтримка бойовничих груп, таких як Хезболла та ХАМАС, викликала міжнародне осудження та сприяла регіональній нестабільності. Крім того, ядерна програма Ірану та участь у проксі-конфліктах посилюють напруженість із регіональними суперниками та спровокували каральні заходи з боку міжнародного співтовариства, зокрема економічні санкції.

Отже, роль Ірану у формуванні геополітичних альянсів на Близькому Сході є складною та багатогранною, що відображає його історичну спадщину, стратегічні цілі та регіональну динаміку.

Хоча Іран прагне спроектувати силу та вплив через такі союзи, як «Вісь опору» та партнерство з Росією, Іран також орієнтується на прагматичні зобов'язання, щоб захистити свої інтереси та пом'якшити ізоляцію. Проте виклики та протиріччя залишаються, створюючи перешкоди для прагнень Ірану до регіональної гегемонії та геополітичної стабільності. Оскільки Близький Схід продовжує розвиватися, роль Ірану залишатиметься критичним чинником, що формує геополітичний ландшафт регіону.

Наприкінці січня 2022 р. президент І. Раїсі здійснив візит до Москви, очікування від якого не було повністю виправдано. Під час своєї вітальної промови у Кремлі Раїсі висловив надію, що двосторонні відносини з Москвою завжди будуть «стійкими та всесторонніми» і набудуть стратегічного характеру[1].

Економічну сферу він визначив як пріоритетну і зауважив, що активізація співпраці потребує інтенсивної роботи. Наслідками візиту стали

підготовка і згодом підписання вже влітку 2022 р. Меморандуму про співпрацю між Національною нафтовою компанією Ірану та Газпромом (вартість оцінюється у 40 млрд дол. США), у рамках якого Газпром візьме участь у розробках газових родовищ у вільній економічній зоні на о. Кіш та у Північному Парсі. Обговорено також й інші сфери співпраці, зокрема у галузі військово-технічного співробітництва (ВТС), а також – регіональні конфлікти (Сирія, Карабах), хоча прориву у домовленостях тоді не сталося.

Воєнні дії РФ в Україні зробили ІРІ та РФ справжніми союзниками з огляду на економічну ізоляцію та протистояння США. У випадку ІРІ відносини з останніми ще більше погіршилися після провалу Всеосяжного Спільного Плану Дій – «Ядерної угоди» 2015 р. та рішення президента Д. Трампа вийти з неї у 2018 р.

Як і інші країни Азії, ІРІ намагається отримати зиск від війни в Україні, а тому не шкодує компліментів у бік Москви і повторює відомі російські наративи, як-от: необхідність збереження традицій в душі «руського міра» та «право на превентивний захист власних безпекових інтересів». У липні 2022 р. такі заяви пролунали від верховного правителя Ірану аятоли Алі Хаменеї (з ним Путін зустрічався вже п'ять разів): *«Якби Росія не взяла на себе ініціативу, це зробила б інша сторона і розв'язала б війну»*.

Також він провів чітку паралель між політикою Росії на пострадянському просторі й зовнішньополітичною діяльністю Ірану на Близькому Сході та відзначив, що країни мають великий досвід захисту власних інтересів. Заяви було зроблено під час візиту в Тегеран, де відбулася тристороння зустріч президентів Ірану, Росії й Туреччини. Для Путіна це був другий закордонний візит від початку повномасштабного вторгнення в Україну (до того він відвідав Таджикистан і Туркменістан). Зв'язки з Іраном значно пожвавилися за цей час, російський президент розмовляв з іранським колегою 4 рази – для кожного з них це більше за спілкування з будь-якими іншими лідерами[4].

Росія 9 серпня вивела на орбіту з території Казахстану іранський розвідувальний супутник «Канопус-V», розроблений в Ірані та зроблений у Росії. Країни домовилися про спільну розробку супутників нового покоління.

Фактично Іран підтримав російське вторгнення в Україну, оскільки погодився надати Росії деякі зі своїх найсучасніших військових безпілотників, такі як Shahed-129 та Shahed-191, для використання в Україні. Західні ЗМІ писали, що Іран може надати РФ близько 300 безпілотників, тоді як Путін, імовірно, надасть Ірану складні військові платформи та винищувачі четвертого покоління, такі як Су-35.

Одним із головних аспектів іранської стратегії є співпраця з різними недержавними акторами та угрупованнями, такими як ХАМАС, Хезболла та хусити в Ємені. Іран забезпечує ці угруповання фінансовою допомогою, військовою підтримкою та передачею технологій. Наприклад, Іран сприяє будівництву заводу з виробництва дронів "Шахед", що дозволяє союзникам Ірану використовувати високотехнологічні безпілотники для здійснення атак та розвідки. Крім того, існують повідомлення про можливість надання Іраном балістичних ракет своїм проксі-союзникам, що значно посилює їх військовий потенціал.

Важливим елементом іранської стратегії є співпраця в ядерній сфері. Іран не тільки розвиває власну ядерну програму, але й підтримує проекти з будівництва атомних електростанцій (АЕС) у регіоні. Це дозволяє Тегерану не лише зміцнити свою енергетичну незалежність, але й створити технологічні та економічні зв'язки з іншими країнами, підвищуючи свій геополітичний вплив.

Значним успіхом Ірану у зовнішній політиці стало відновлення дипломатичних відносин з Саудівською Аравією за посередництва Китаю. Це демонструє здатність Ірану до гнучкої дипломатії та пошуку нових

шляхів для зниження напруженості в регіоні. Такий підхід дозволяє Ірану не тільки зменшити ізоляцію, але й створити нові можливості для економічної та політичної співпраці на Близькому Сході.

РОЗДІЛ 4. ІРАН ТА УКРАЇНА

4.1 Історія розвитку відносин Ірану з Україною

Відносини між Іраном та Україною мають цікаву і складну історію, що бере свій початок з моменту здобуття Україною незалежності на початку 1990-х років.

Після розпаду Радянського Союзу та проголошення незалежності Україною у 1991 році, Іран швидко встановив дипломатичні відносини з новою державою. Протягом 1990-х років відбулося багато офіційних візитів високопосадовців з обох країн, що сприяло розвитку двосторонніх відносин. Серед найбільш значущих подій цього періоду була співпраця в атомній енергетиці. На початку 1990-х років Україна підписала контракт з Іраном на участь у будівництві атомних електростанцій. Ця співпраця могла б суттєво зміцнити економічні зв'язки між двома країнами, але під тиском США Україна була змушена відмовитися від цього проекту. Це рішення значно вплинуло на розвиток відносин між Києвом і Тегераном у галузі високих технологій.

Україна та Іран підписали контракт на участь України у будівництві атомних електростанцій в Ірані. Однак під тиском США Україна була змушена відмовитися від цієї співпраці, що стало серйозним ударом по ірансько-українських відносинах у галузі ядерної енергетики.

Ісламська Республіка Іран (ІРІ) визнала незалежність України 25 грудня 1991 р. Протокол про встановлення дипломатичних відносин на рівні посольств був підписаний у Києві 22 січня 1992 р., а Посольство Ірану розпочало роботу в м. Київ наприкінці січня. 3 жовтня того ж року в Тегерані працює Посольство України.

Договірно-правова база українсько-іранських двосторонніх відносин забезпечує правову базу для взаємовигідного співробітництва двох країн у політичній, торговельно-економічній та гуманітарній сферах [22].

Базовим документом двосторонніх відносин між Україною та Іраном є Декларація про принципи дружнього співробітництва між Україною та Іраном, підписана Президентами двох держав у Тегерані 26 квітня 1992 р. У цьому документі зазначено, що обидві країни розвиватимуть відносини як дружніх держав і рівноправних партнерів.

Велике значення надається переговорам і відносинам на найвищому державному рівні, зустрічам керівників зовнішньополітичних відомств, консультаціям і переговорам сторін з міжнародних і двосторонніх питань, що становлять взаємний інтерес, у тому числі в рамках ООН, інших міжнародних і регіональних організацій, та форуми різного рівня [22].

Українсько-іранське співробітництво на регіональному рівні було започатковано укладенням у грудні 1999 року Угоди про співробітництво між Харківською державною обласною адміністрацією та губернаторством провінції Ісфаган, що є перспективним з огляду на зацікавленість регіональних адміністрацій та господарських структур.

На початку 2000-х років Іран та Україна продовжили співпрацю у різних сферах, зокрема в авіабудуванні. Спільне будівництво літаків стало одним із ключових проєктів. Українські підприємства, зокрема ДП "Антонов", співпрацювали з іранськими партнерами у виробництві транспортних літаків. Цей проєкт мав на меті не тільки економічні вигоди, але й технологічний обмін та зміцнення двосторонніх відносин.

Україна та Ісламська Республіка Іран підписали 11 травня 2004 року три міждержавні договори у правовій сфері під час офіційного візиту міністра юстиції України О. Лавриновича до Ірану. Підписано Договори між Україною та Ісламською Республікою Іран про правові відносини й правову допомогу в цивільних і кримінальних справах, видачу правопорушників та передачу засуджених осіб.

Від України договори підписав міністр юстиції України О. Лавринович, від ІРІ - міністр юстиції Ірану М. Шуштарі в присутності Голови судової влади Ірану аятоли С. Хашемі-Шахруді та Надзвичайного і Повноважного Посла України в Ірані В. Бутяги. Ці договори стали першим кроком у встановленні міжнародно-правових відносин у галузі надання правової допомоги з країнами ісламського світу [19].

Цей договір спрямований на захист особистих і майнових прав громадян, а також юридичних осіб обох країн. Він надає юридичним і фізичним особам право подавати позови та звертатися до органів юстиції - судів, прокуратури, нотаріальних контор тощо. Відповідно до положень цього договору, установи юстиції України та Ірану надаватимуть одна одній правову допомогу в цивільних і кримінальних справах. Це включає встановлення місцезнаходження осіб, розшук і арешт майна, одержаного злочинним шляхом, визнання і виконання судових рішень та надання відомостей про судимості осіб.

Згідно з цим договором, Україна та Іран зобов'язалися видавати на запит будь-яку особу, що перебуває на їхній території, для притягнення до кримінальної відповідальності або приведення вироку до виконання. Проте дія цього договору не поширюється на політичних і військових злочинців, а також на злочини, покарання за які передбачає позбавлення волі на термін менше ніж один рік. Цей договір регулює порядок передачі засуджених осіб для відбування покарання в країні їхнього громадянства.

Він сприяє гуманізації правосуддя, забезпечуючи засудженим можливість відбувати покарання ближче до рідних та у більш знайомих культурних умовах.

Підписання цих договорів між Україною та Іраном у 2004 році стало важливим кроком у розвитку міжнародно-правових відносин між двома країнами. Вони забезпечують юридичне підґрунтя для захисту прав громадян та сприяють співпраці в боротьбі зі злочинністю, що є важливим аспектом двосторонніх відносин. Ці договори також відкривають нові можливості для

подальшої співпраці у правовій сфері, зміцнюючи взаєморозуміння та довіру між країнами.

Договір про передачу засуджених передбачає передачу засудженого іншому учаснику Договору, але тільки за умови згоди засудженого або його представника, а також коли згода на передачу засудженого особи дається станом призначення вироку та станом виконання вироку. Сторони мають право помилувати засудженого, застосувати амністію або пом'якшити покарання відповідно до національного законодавства [18].

За час, що минув після створення посольств, до 2009 р. відбулося понад 30 двосторонніх офіційних візитів на високому та найвищому державному рівнях, у тому числі візити Президента України (25-26 квітня 1992 р.), Голови Верховної Ради України (10-14 травня 1993 р., 26-27 лютого 2001 р.) та інші високопосадовці.

Широкий обмін урядовими делегаціями здійснювали окремі міністерства та відомства України, зокрема МЗС, Мінпромполітики, Мінтранс, Держкомнафтогазпром, Мінвуглепром, Національний банк, Мінтранс Культура та інші державні установи.

Україна та Іран активно співпрацюють у рамках міжнародних та регіональних організацій. Значна близькість позицій двох держав з більшості актуальних проблем міжнародного життя є важливим аспектом їхніх відносин. Іран підтримав кандидатуру Міністра закордонних справ України на пост Голови 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, а також кандидатуру України на виборах до непостійних членів Ради Безпеки ООН на період 2000 року. -2001. Підтвердженням тісної співпраці є регулярні зустрічі представників двох держав у рамках роботи Генасамблеї ООН [21].

Іран сприяє Україні у встановленні контактів та налагодженні співпраці з низкою впливових регіональних організацій, таких як Організація економічного співробітництва та Організація Ісламська Конференція.

Україна та Іран поглиблюють двосторонні відносини у сфері скотарства, птахівництва та ветеринарії. Сторони планують розширити

торгівлю зерном та іншими продуктами харчування. Ці питання обговорювалися під час візиту делегації Міністерства аграрної політики та продовольства України на чолі з заступником Міністра Олександром Сенем до Ірану 27-28 листопада 2012 р. Олександр Сень зустрівся із заступником Міністра аграрного джихаду ІРІ Джавадом Порхематом.

Сторони обговорили основні напрями розвитку українсько-іранського співробітництва у сферах скотарства, птахівництва, ветеринарії, а також розширення двосторонньої торгівлі зерном та іншими продуктами харчування.

Особливу увагу було приділено науково-технічному співробітництву та впровадженню нових технологій в аграрній сфері. Українська делегація відвідала місто Карадж, де ознайомила з роботою профільних науково-дослідних установ Ірану. За результатами візиту було парафовано Меморандум про співпрацю між міністерствами двох країн, а також Меморандум про співпрацю між Національною академією аграрних наук України та Організацією аграрних досліджень та освіти Мінагропроду України. Джихад Ісламської Республіки Іран було підписано.

Отже, Україна та Іран активно поглиблюють співпрацю в аграрній сфері, зокрема в галузях скотарства, птахівництва та ветеринарної медицини. Важливим напрямком є також розширення двосторонньої торгівлі зерновими та іншою харчовою продукцією.

4.2 Роль Ірану у війні в Україні

24 лютого 2022 року Росія вторглася в Україну. До 12 квітня 2022 спроба Росії взяти Київ провалилася. Того дня Гардіан повідомила, що Іран займався контрабандою зброї з Іраку до Росії. 11 та 17 липня 2022 р., коли російські запаси безпілотників закінчувалися, офіційні особи США заявили, що Іран планує надати Росії безпілотники.

До 17 жовтня 2022 р, коли Росія втратила позиції під час українських контрнаступів на сході та півдні, Росія отримала іранські дрони-камікадзе, які використовувала для атак на цивільну інфраструктуру. До 18 жовтня 2022 р. іранські військові чиновники були в окупованому Криму, допомагаючи Росії управляти іранськими безпілотниками [17].

16 жовтня 2022 р. Вашингтон пост повідомила, що Іран планує постачати Росії як безпілотники, так і ракети. 21 листопада в Міністерстві оборони України заявили, що, згідно з повідомленнями ізраїльської преси, Ізраїль може у відповідь передати Україні ракети малої та середньої дальності[17].

18 жовтня 2022 року Державний департамент США звинуватив Іран у порушенні резолюції ООН 2231 через продаж безпілотників Shahed 131 і Shahed 136 Росії, погодившись із подібними оцінками Франції та Великої Британії. Іран заперечує постачання зброї для використання в Україні. 22 жовтня 2022 р. Франція, Британія та Німеччина офіційно закликали групу ООН, відповідальну за Резолюцію Ради Безпеки ООН 2231, провести розслідування.

3 листопада Україна попередила Іран про жорстку відповідь, якщо той продовжить постачати Росії зброю. 24 листопада Україна оголосила про ліквідацію іранських військових радників у Криму та наголосила, що під ударами також будуть іранці на окупованих територіях, які підтримують вторгнення.

21 жовтня 2022 р. в прес-релізі Білого дому стверджувалося, що іранські військові перебували в Криму і допомагали Росії атакувати мирних жителів і цивільну інфраструктуру за допомогою безпілотників.

24 листопада 2022 р. українські офіційні особи оголосили про знищення десяти іранців і про намір і надалі протистояти будь-якій іранській військовій присутності в Україні. Інститут вивчення війни оцінив, що це, ймовірно, Корпус вартових Ісламської революції або пов'язаний з ним персонал, оскільки він є основним оператором іранських безпілотників.

Підтримка Іраном Росії в поєднанні з придушенням протестів Махси Аміні та кроками щодо збільшення збагачення урану призвели до посилення конфронтації між Сполученими Штатами та Іраном. Станом на 24 листопада 2022 року Сполучені Штати не прагнули продовжити ядерну угоду з Іраном і нещодавно запровадили додаткові санкції проти Ірану.

За даними ряду ЗМІ та Сирійської обсерваторії з дотримання прав людини (SOHR), ізраїльські ВПС у липні, вересні та жовтні 2022 року завдали ударів по заводах поблизу Дамаска, які збирали іранські безпілотники. Також знищено запас БПЛА, ймовірно призначений для поставок до РФ.

Згідно з інформацією, опублікованою The New York Times 12 жовтня 2022 року, Ізраїль почав надавати Збройним силам України розвідувальні дані про іранські безпілотники. Також, як повідомляє The Times of Israel, ізраїльський оборонний підрядник почав постачати українським військовим системи боротьби з безпілотниками через Польщу.

Отже, погіршення відносин між Іраном та Заходом, зокрема США, пов'язане з підтримкою Іраном російської агресії в Україні, придушенням внутрішніх протестів та збагаченням урану. Це призвело до нових санкцій, посилення військових дій проти іранських інтересів у Сирії та посилення співпраці між Ізраїлем та Україною в боротьбі з іранськими безпілотниками.

ВИСНОВКИ

Дослідивши дипломну кваліфікаційну роботу, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Іран зі своїм стратегічним географічним положенням на перехресті між Азією та Близьким Сходом завжди відігравав важливу роль у регіональній та глобальній геополітиці. Іранська цивілізація, одна з найдавніших у світі, сформувала багату культурну та історичну спадщину, яка зміцнює національну ідентичність і самоповагу сучасного Ірану як спадкоємця великої імперії Ахеменідів. Ісламська революція 1979 р., яка призвела до створення Ісламської республіки, радикально змінила внутрішню та зовнішню політику країни. Принцип «веляят-е-факіх» (правління ісламського юриста) став основою політичної системи, зміцнивши Іран як релігійно-політичного лідера шиїтів. Після революції Іран зіткнувся з численними викликами, включаючи війну з Іраком, міжнародні санкції та ізоляцію, що вплинуло на його економічний розвиток і змусило його шукати альтернативні шляхи впливу через підтримку союзників і непрямі військові дії в регіоні. Іран також прагне посилити свій вплив у регіоні шляхом активної участі в конфліктах і підтримки своїх союзників, зокрема в Сирії, Лівані та Ємені.

2. Геополітичне значення Ірану в регіоні Близького Сходу визначається його стратегічним географічним положенням, багатими енергетичними ресурсами та історичною роллю як регіональної держави. Іран є ключовим гравцем, чий вплив поширюється на сусідні країни через підтримку таких союзників, як Хезболла в Лівані та уряд Башара Асада в Сирії. Його активна участь у регіональних конфліктах, а також бажання протистояти впливу Заходу роблять його важливим чинником у формуванні політичної динаміки Близького Сходу. Іран також контролює важливі транспортні маршрути, включаючи Ормузьку протоку, через яку проходить

більша частина світового експорту нафти, що підсилює його стратегічне значення для глобальної енергетичної безпеки.

3. Іранський підхід до регіональних конфліктів та криз характеризується активною підтримкою шиїтських груп та союзників у різних країнах Близького Сходу, зокрема в Лівані, Сирії, Іраку та Ємені. Іран намагається зміцнити свій вплив шляхом військової, фінансової та політичної підтримки цих груп, що дозволяє йому протидіяти своїм регіональним суперникам, таким як Саудівська Аравія та Ізраїль, а також зменшувати вплив західних країн у регіоні. Водночас Іран використовує дипломатичні засоби та прагне створювати регіональні альянси, щоб посилити свій статус як провідного гравця на Близькому Сході.

4. Роль Ірану у створенні та підтримці геополітичних альянсів на Близькому Сході є значною та стратегічно важливою. Іран активно формує та підтримує союзи з шиїтськими групами та дружніми урядами, такими як Хезболла в Лівані, хусити в Ємені та уряд Башара Асада в Сирії. Ці альянси дозволяють Ірану посилити свій вплив у регіоні, протистояти таким суперникам, як Саудівська Аравія та Ізраїль, і зменшити вплив Заходу. Крім того, Іран використовує дипломатію та економічні зв'язки для розширення співпраці з іншими країнами, включаючи Росію та Китай, що допомагає йому обходити міжнародні санкції та заручитися підтримкою на міжнародній арені.

5. Релігійна рішучість та революційна ідеологія є ключовими детермінантами зовнішньої політики Ірану, але це також призводить до напруженості з іншими країнами та міжнародним співтовариством. Розуміння геополітичних стратегій Ірану має важливе значення для прогнозування регіональної та глобальної динаміки та розробки ефективної політики в регіоні Близького Сходу.

У сучасних геополітичних умовах іранське керівництво продовжує активно реалізовувати зовнішню політику, спрямовану на посилення ролі та значення Ірану як на регіональному, так і на загальносвітовому рівнях.

6. Основними принципами сучасної іранської зовнішньої політики є концепція ісламської влади, яка ґрунтується на ідеї богообраності іранського народу та месіанської ролі шіїтського ісламу, яка має бути реалізована через "експорт Ісламської революції".

Іран продовжує використовувати антизахідні наративи, особливо щодо США та країн Європи, і намагається зберегти свої позиції щодо ядерної програми. У цьому контексті Росія і Китай визнаються стратегічними союзниками Ірану, а їхня співпраця набирає все більш вагомих масштабів, особливо з вступом Ірану до Шанхайської організації співробітництва.

На близькосхідному напрямку Іран прагне підвищити свої позиції як регіонального лідера та борця з регіональним тероризмом, вважаючи Ізраїль своїм головним ідеологічним супротивником.

7. Економічна політика Ірану має значний вплив на його зовнішні відносини. Зокрема, розширення та розвиток іранської економіки сприяє збільшенню товарообігу та інвестиційної привабливості країни для іноземних партнерів. Однак через санкції та обмеження у фінансовому секторі Іран змушений шукати альтернативні джерела фінансування та торгових партнерів, таких як Росія, Китай та інші країни, що призводить до зміцнення його відносин з цими державами. У той же час внутрішні економічні проблеми, такі як інфляція та безробіття, можуть створити напруженість у зовнішніх відносинах, особливо з країнами, які мають економічні інтереси в регіоні Близького Сходу.

8. Щодо російсько-української війни, то іранське керівництво не засуджує російську агресію, а, навпаки, намагається підтримувати путінський режим у його політиці щодо України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросович О. Фактор ісламу у розвитку гендерних відносин на Близькому та Середньому Сході у ХХ – на початку ХХІст. // Гілея: науковий вісник. 2012. Вип.60(№5). С.272-277; АулінО. Соціокультурні парадигми модернізації ісламського світу // Іслам в його проявах і трансформаціях. 2010. Спецвип. 2010-1. С.77-83
2. Великі маневри на «Великому Близькому Сході» [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/28295/>.
3. ВарбанецьП. Типологія політичних систем сучасних держав Ісламського світу // Дослідження світової політики. 2007. Вип.38. Ч.1. С.132-153
4. Стаття “Economy Stats: compare key data on Iran & United States” [Електронний ресурс] — Режим доступу : www.nationmaster.com/countryinfo/compare/Iran/United-States/Economy
5. Стаття: “Is it Iran’s Middle East now?” [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://fathomjournal.org/is-it-irans-middle-east-now>
6. Сіновець П. Міжнародні колізії навколо іранської ядерної програми // Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України. Київ: Фоліант, 2008. С.320-327.
7. Сердак С. Управлінсько-регуляторні аспекти розвитку людських ресурсів в умовах глобалізації. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2012. С.207
8. Конституція Ісламської Республіки Іран. [Електронний ресурс] — Режим доступу : https://publicofficialsfinancialdisclosure.worldbank.org/sites/fdl/files/assets/law-library-files/Iran_Constitution_en.pdf

9. ІРАНО-ІРАКСЬКИЙ КОНФЛІКТ, АБО ПЕРША ВІЙНА В ПЕРСЬКІЙ ЗАТОЦІ: ПРИЧИНИ, ПЕРЕБІГ ПОДІЙ ТА ГЕОПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ РЕГІОНАЛЬНОГО ТА СВІТОВОГО РІВНІВ [Електронний ресурс] — Режим доступу : <file:///C:/Users/User/Downloads/22778-Article%20Text-43242-1-10-20231210.pdf>

10. Чумак К. Іран у зовнішній політиці адміністрації Дж.Буша-молодшого // Вісник Одеського національного університету ім.І.І.Мечникова. Соціологія і політичні науки. 2014. Т.19. Вип.1(20). С.133-138.

11. Політика великих держав на Близькому Сході [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.studentbank.ru/view.php?id=6473&p=14>

12. Перетворення Ірану на регіональну силу: зростання шийтського впливу і його межі [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2016/02/24/peretvorennya-ranu-na-regonal-nu-silu-zrostannya-shits-kogo-vplivu-jogo-mejo/index.html#gallery-1>

13. Нові підходи й старі інтереси: як зміниться зовнішня політика Ірану за нового президента? [Електронний ресурс] — Режим <https://adastra.org.ua/blog/novi-pidhodi-j-stari-interesi-yak-zminitsya-zovnishnya-politika-iranu-za-novogo-prezidenta>

14. Едіт М. Ледерер (19 жовтня 2022). Ukraine accuses Iran of violating UN ban on transferring drones [Україна звинувачує Іран у порушенні заборони ООН на передачу безпілотників]. *PBS* (англ.). Процитовано 4 листопада 2022.

15. Росіяни почали використовувати дрони-камікадзе “Shahed-131”. *mil.in.ua* (укр.). Мілітарний. 14 жовтня 2022. Процитовано 12 січня 2023.

16. Як працює економіка Ірану [Електронний ресурс] — Режим <https://finance.ua/ua/goodtoknow/ekonomika-iranu>

17. Чого очікувати Україні після загибелі президента Раїсі та нових виборів в Ірані: прогноз від Сергія Тарана [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://prm.ua/choho-ochikuvaty-ukraini-pislia-zahybeli-prezydenta-raisi-ta-novykh-vyboriv-v-irani-prohnoz-vid-serhiia-tarana/>
18. Формування українсько-іранських відносин [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://pidru4niki.com/1638052055652/politologiya/formuvannya_ukrayinsko-iranskih_vidnosin#google_vignette
19. Abbas S. Q., Jahangaiz M. Iran`s Foreign Policy towards Lebanon: Success Story of Synergy between Hard and Soft Power. *Journal of Research in Social Sciences*. Islamabad. 2020. Vol. 8. No. 2. P. 116–134.
20. Analysis: Iran's external ambitions are rooted in its geography and history [Online]. Available: <https://www.commonspace.eu/analysis/analysis-irans-external-ambitions-are-rooted-its-geography-and-history>
21. Iran, a Geopolitical Player in the Middle East [Online]. Available: <https://www.iemed.org/publication/iran-a-geopolitical-player-in-the-middle-east/>
22. Younes, Parsa Benab (2002). The Origin and Development of Imperialist Contention in Iran; 1884–1921: History of Iran: Iran Chamber Society [Online]. Available: http://www.iranchamber.com/history/articles/origin_development_imperialist_contention_iran1.php. Accessed on: September 19, 2019.
23. Young, M. The Revolt of the Allies / Carnegie Middle East Center. URL: <https://carnegie-mec.org/diwan/78414>
24. Ibish, H. Warsaw Ministerial Highlights Challenge Facing Anti-Iran Coalititon. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://agsiw.org/warsaw-ministerial-highlights-challenges-facing-anti-irancoalition/>
25. Iran`s IRGC strikes «terrorists» in Iraqi Kurdistan: Tasnim. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2021/09/09/Iran-s-IRGC-strikes-terrorists-in-Iraqi-Kurdistan-Tasnim>

26. Brookers P. Iran's Extensive Cruise missile Program Requires U.S. Action. Center for National Defense. 2020. [Электронный ресурс] - режим доступа: <https://www.heritage.org/sites/default/files/2020-01/BG3460.pdf>
27. Shanahan R. «Iranian foreign policy under Rouhani» / Sydney NSW 2000 Australia/Lowy Institute for International Policy / February 2015. 3p. [Электронный ресурс] - режим доступа: <https://www.files.ethz.ch/isn/188299/iranian-foreign-policy-under-rouhani.pdf>
28. Marcus, J. After Mattis, Trump's foreign policy worries allies. BBC, 2018, December, 18. [Электронный ресурс] — Режим доступа : <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-46645718>
29. Davison R.H. Where Is The Middle East? Foreign Affairs. 1960. Vol. 38. № 4. P. 657–668.
30. Ross, D. (2019) What Washington – and Iran – Should Take Away from the Warsaw Conference. February 19, 2019. [Электронный ресурс] — Режим доступа : <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/what-washingtonand-iranshould-take-away-from-thewarsaw-conference>
31. Iran's Playbook: Deconstructing Tehran's Regional Strategy // The Soufan Center. 2019. [Электронный ресурс] - режим доступа: <https://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2019/06/Iran%E2%80%99s-Playbook-Deconstructing-Tehran%E2%80%99s-Regional-Strategy-by-The-Soufan-Center.pdf>
32. Koppes C. Captain Mahan, General Gordon, and the Origins of the Term Middle East . Middle Eastern Studies. 1976. № 12. P. 95–98.
33. Karsh , Efraim (2002). The Iran–Iraq War: 1980–1988. Osprey Publishing, 25 April 2002, pp. 1–8.

34. The Combination of Iraqi offensives and Western intervention force Iran to accept a cease-fire: September 1987 to March 1989", 1990. [Электронный ресурс] — Режим доступа : <https://www.csis.org/analysis/lessons-modern-war-volume-ii-iran-iraq-war---chapter-10-combination-iraqi-offensives-and>. Accessed on: September 15, 2019

35. Ross, D. (2019) What Washington – and Iran – Should Take Away from the Warsaw Conference. February 19, 2019. [Электронный ресурс] — Режим доступа : <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/what-washingtonand-iranshould-take-away-from-thewarsaw-conference>

36. Mohammadi, Karim (2019). The Forgotten Victims of the Iran-Iraq War. [Электронный ресурс] — Режим доступа : <http://www.payvand.com/news/06/nov/1322.html>. Accessed on: September 19, 2019.

37. Syria Pullout by U.S. Tilts Mideast Toward Iran and Russia, Isolating Israel / The New York Times, 2018, December 20. [Электронный ресурс] — Режим доступа : <https://www.nytimes.com/2018/12/20/world/middleeast/syria-us-withdrawal-iran.html>

38. Muhanad, Mohammed (2012). Iran, Iraq seek diplomatic end to border dispute: Reuters, 2012. [Online]. Available: <https://www.reuters.com/article/us-iraq-iran/iran-iraq-seek-diplomatic-end-to-border-dispute-idUSTRE5BH1Y920091219>. Accessed on: September 25, 2019.

39. Genin, Aaron (2018). Iraqis Burn Iranian Consulate. The California Review, 2018. [Online]. Available: <https://calrev.org/2018/10/10/iraqis-burn-iranian-consulate/?v=3943d8795e03>. Accessed on: September 25, 2019.

40. Cruze, Gregory S. (1988). Iran and Iraq: Perspectives in Conflict: Military Reports. Spring 1988. [Online]. Available: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a493328.pdf> Accessed on: September 25, 2019

41. Farrokh, Kaveh (2011). *Iran at War: 1500–1988*. Oxford: Osprey Publishing, 2011 [Online]. Available: https://www.academia.edu/31333337/Dr_Kaven_Farrokh_--_Iran_at_war_1500-1988.pdf. Accessed on: September 20, 2019.